

BO'LAJAK BOSHLAG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING AXBOROT KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART- SHAROITLARI

Atamuratova Nesibeli Dawirxan qizi

Nukus davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Maqolada bo'lajak boshlag'ich sinf o'qituvchilarining axborot kompetensiyalarini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari haqida so'z boradi. Axborot kompetensiyasining olimlar tomonidan berilgan ta'riflari, ta'limni axborotlashtirish sharoitida mutaxassisni kasbiy tayyorlash maqsadlari, talabaning axborot kompetensiyasini rivojlantirish me'zonlari tahlil qilinadi. Shuningdek, bo'lajak o'qituvchilarning axborot kompetensiyalarini rivojlantirish bo'yicha amaliy ishlarni tashkil qilish yuzasidan tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: axborot kompetensiyasi, kompyuter texnologiyalari, kasbiy sifatlar, AKT vositalari, texnik qurilmalar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

В статье говорится о педагогических условиях формирования информационных компетенций будущих учителей начальных классов. Анализируются определения информационной компетентности, данные учеными, цели профессиональной подготовки специалиста в условиях информатизации образования, критерии развития информационной компетентности студента. Также были даны рекомендации по организации практической работы по развитию информационных компетенций будущих учителей.

Ключевые слова: информационная компетентность, компьютерные технологии, профессиональные качества, средства ИКТ, технические устройства, информационно-коммуникационные технологии.

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING INFORMATION COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY CLASS TEACHERS

The article talks about the pedagogical conditions for the formation of information competences of future primary school teachers. The definitions of information competence given by scientists, the goals of professional training of a specialist in the conditions of informatization of education, the criteria for the development of information competence of a student are analyzed. Recommendations were also made regarding the organization of practical work on the development of information competencies of future teachers.

Key words: information competence, computer technologies, professional qualities, ICT tools, technical devices, information and communication technologies.

Kirish. Jamiyatning axborotlashtirilishi inson shaxsining rivojlanish darajasi va uning turli jihatlariga yangi talablarni ilgari surmoqda. Ushbu jarayon ta'lim tizimiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmay qolmadi. Yaqindagina maktab bitiruvchilari o'zgarmaydigan yoki juda sekinlik bilan o'zgarayotgan dunyoga qadam qo'ygan bo'lsa, bugungi kunda, axborot portlashi (jamiyatda barcha turdagi ma'lumotlarning keskin o'sishi) sharoitida har bir yangi avlod butunlay yangi muhitga duch kelmoqda. Bu esa tamoman yangi va sifat jihatidan farq qiluvchi bilim va ko'nikmalarni talab qiladi.

Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida ham ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalar va zamonaviy usullarni joriy etish, pedagoglarning axborot kompetensiyalarini shakllantirish bo'yicha quyidagi vazifalar belgilab qo'yilgan:

zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ta'lim texnologiyalarining mustahkam integratsiyasini ta'minlash, bu borada pedagog kadrlarning kasbiy mahoratini uzluksiz rivojlantirib borish uchun qo'shimcha sharoitlar yaratish;

ta'lim jarayonlarini raqamli texnologiyalar asosida individuallashtirish, masofaviy ta'lim xizmatlarini rivojlantirish, vebinar, onlayn, "blended learning", "flipped classroom" texnologiyalarini amaliyotga keng joriy etish;

ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar, seminarlarni onlayn kuzatish va o'zlashtirish imkonini beruvchi, shuningdek ularni elektron axborot saqlovchilarga yuklovchi "E-MINBAR" platformasini amaliyotga joriy etish, ta'lim jarayonlarida "bulutli texnologiyalar"dan foydalanish;

milliy elektron ta'lim resurslari yaratilishini jadallashtirish, xorijiy elektron ta'lim resurslarini tarjima qilish ishlarini tashkil etish, ta'lim jarayonida elektron resurslar salmog'ini bosqichma-bosqich oshirib borish [1]. Ushbu vazifalarni bosqichma-bosqich amalga oshirish bo'lajak pedagoglarning ta'lim-tarbiya jarayonida axborot texnologiyalari bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi va axborot kompetensiyasiga ega malakali kadr sifatida yetishib chiqishiga keng imkoniyatlar yaratadi.

Adabiyotlar tahlili. Pedagogning kasbiy kompetensiyasi haqida ilmiy adabiyotlarda turli fikrlar mavjud. V.A. Slastenin, I.F. Isayev, A.I. Mischenko va E.I. Shiyanovning fikriga ko'ra, pedagogning kasbiy kompetensiyasi uning «nazariy va amaliy tayyorligini kasbiy faoliyatni amalga oshirishga tayyorlikda ifodalanadi va bu uning professionalizmini xarakterlaydi» [2].

E.V. Ivanova o'qituvchining axborot kompetentligini professional-pedagogik faoliyatda samarali qarorlar qabul qilishga imkon beradigan kasbiy jihatdan to'g'ri tashkil etishning maxsus turi sifatida ko'rib chiqadi. U o'qituvchining kasbiy kompetentligining tarkibiy qismi sifatida quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- Informatika, ya'ni ilmiy fan sifatida uning asosiy tushunchalari va metodlari haqida nazariy bilimlar;

- Axborotni kompyuter yordamida taqdim etish, saqlash, qayta ishlash va uzatish usullari;
- Operatsion tizimlar, yordamchi dasturlar, operatsion tizimning qo‘shimchalari va operatsion muhitlar yordamida shaxsiy kompyuterda ishlash ko‘nikmalari;
- Axborotni internetda taqdim etish ko‘nikmasi;
- Internet-texnologiyalar orqali o‘quvchilarning mustaqil ishini tashkil etish ko‘nikmasi;
- O‘qituvchining o‘z faniga mos ravishda telekommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ko‘nikmalari [3].

O.G. Smolyaninova o‘qituvchining kasbiy kompetentligi strukturasi ichida quyidagi kompetentliklarni ajratib ko‘rsatadi, bu kompetentliklar ochiq ta’lim sharoitida mustaqil ishga tayyorlik darajasini belgilaydi:

- Axborot kompetentligi (axborotni qidirish, olish, qayta ishlash, taqdim etish va uzatish, umumlashtirish, tizimlashtirish va axborotni bilimga aylantirishning universal usullari);
- Model yaratish kompetentligi (universal tadqiqot, rivojlantirish, tushunish va mantiqiy fikrlash);
- Nazorat va baholash, gnoseologik kompetentlik (sifatli va miqdoriy baholash, o‘zini baholash, «portfel» yondashuvi);
- Mobilizatsiya kompetentligi (boshqaruv, menejment, tashkilot, konstruktiv yondashuvni integratsiya qilish);
- Madaniy-qiymatli kompetentlik (ta’limni madaniy va intellektual qiymatlarini egallash sifatida ko‘rish, fuqarolik ta’limi tamoyillarini amalga oshirish);
- Kommunikativ kompetentlik (sotsializatsiya, muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish, samarali kommunikatsiya, hamkorlik, o‘z-o‘zini o‘rganish, ochiq ta’lim maydonida va polikultural jamiyatda yashash, bag‘rikenglikni rivojlantirish).

S.R. Udalov o‘qituvchining axborot kompetentligini "Pedagogik axborot bilan maqsadli ishlash va uni olish, qayta ishlash va uzatish uchun axborotlashtirish vositalari va axborot texnologiyalarini ishlatish" deb ta’riflaydi [4].

V.A. Slastenin, I.F. Isayev, A.I. Mischenko va E.N. Shiyanov o‘qituvchining kasbiy kompetentligi strukturasi ichida axborot ko‘nikmalarini ajratib ko‘rsatadilar. Ularning ta’kidlashicha, bu faqat o‘quv axborotini taqdim etish ko‘nikmalari bilan cheklanib qolmaydi, balki quyidagi qobiliyatlarni ham o‘z ichiga oladi: "Bosma manbalar bilan ishlash va bibliografiya tuzish ko‘nikmalari, boshqa manbalardan axborot olish va uni didaktik jihatdan o‘zgartirish, ya’ni axborotni ta’lim va tarbiya vazifalariga moslash va talqin qilish ko‘nikmalari" [2].

S.L. Alekshina [5] ta’kidlashicha, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining axborot kompetentligini shakllantirish (boshqariladigan rivojlanish) maqsadi shundaki, o‘qituvchi

o‘zining professional va professional bo‘lmagan ehtiyojlarini qondirish uchun individual axborot faoliyatini optimal tarzda amalga oshira olish imkoniyatiga ega bo‘lishi kerak. Bu ehtiyojlar o‘qituvchining ta’limiy, tarbiyaviy, metodik, madaniy-ma’rifiy va ijtimoiy-pedagogik faoliyatida yuzaga keladi.

Yuqorida keltirilgan ta’riflarni va fikrlarni tahlil qilib, xulosa qilishimiz mumkinki, olimlar boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining axborot kompetensiyasini quyidagicha izohlaydilar: axborot kompetensiyasi o‘qituvchining axborot texnologiya vositalaridan foydalangan holda kasbiy muammolarni hal qilish qobiliyati. Bizning nuqtai nazarimizda axborot kompetensiyasi – bu bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy faoliyatida turli shakllarda taqdim etilgan ma’lumotlar bilan ishlashda o‘z bilim va ko‘nikmalarini qo‘llash orqali ulardan amaliyotda samarali foydalanish qobiliyati.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining axborot kompetensiyalarini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari muhokama qilinadi. Shuningdek, tadqiqotimiz doirasida pedagogik manbalar va mavzuga oid huquqiy-normativ hujjatlar, “Boshlang‘ich ta’lim” bakalavriat ta’lim yo‘nalishi talabalarining malaka talablari o‘rganiladi va olimlarning fikrlari tahlil qilinib, tadqiqot natijalari umumlashtiriladi.

Tahlil va natijalar. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining kasbiy faoliyatidagi asosiy vazifalaridan biri shundaki, aynan u kichik yoshdagi bolalarni ta’lim muhitiga moslashtiradi, turli fanlar doirasida axborotlar bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi, axborot jamiyatida bilim olish va o‘z-o‘zini tarbiyalash xususiyatlarini ko‘rsatish funksiyasini amalga oshiradi.

Bu vazifalarni amalga oshirish uchun boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi kompyuter savodxonligiga, kichik yoshdagi o‘quvchilarda axborot savodxonligini rivojlantirish ko‘nikmasiga ega bo‘lishi, boshlang‘ich ta’limda sodir bo‘layotgan innovatsion jarayonlar va o‘zgarishlarning mohiyatini tushunishi, zamonaviy ma’lumotlar asosida amalga oshiriladigan axborot ta’limi muhitining sub’ekti sifatida kasbiy faoliyatni amalga oshirishga tayyor bo‘lishi kerak.

Shuningdek, talabaning axborot kompetensiyasini rivojlantirish me’zonlari sifatida quyidagilarni tanlash mumkin:

boshlang‘ich sinflarda ta’lim-tarbiya jarayonini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida tashkil eta olish;

zamonaviy axborot jamiyatiga mos keladigan yangi va samarali pedagogik vositalar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida ta’lim muammolarini hal qila olish;

uzluksiz modernizatsiya qilinayotgan va yangilanayotgan dasturiy ta’minotni o‘zlashtirishga tayyor turish.

O.B. Zaytseva kelajakdagi o‘qituvchining axborot kompetentligini rivojlantirishni ko‘rib chiqib, bu jarayon tabiiy bo‘lishi va oliy o‘quv yurtida o‘qish davri davomida amalga oshirilishi kerakligini ta’kidlaydi. Axborot kompetentligini rivojlantirish "Informatika" va "Axborot texnologiyalari" fanlarini o‘rganish orqali, shuningdek, yangi axborot texnologiyalarini umumiy va maxsus tayyorgarlik fanlarini o‘rganishda o‘quv jarayoniga joriy etish yo‘li bilan

amalga oshiriladi. Muallifning ta'kidlashicha, bunday yondashuvda talabalar faqatgina rivojlanayotgan zamonaviy vositalar yordamida fanlarni o'rganib qolmay, balki axborot texnologiyalarining amaliy ahamiyatini ham chuqurroq tushunadilar. Kompyuter texnologiyalarini qo'llash bo'yicha bilim va ko'nikmalar talabalarni boshqa o'quv fanlarini o'rganishda kompyuter texnologiyalarini qo'llashga imkon beradi va ular o'z professional faoliyatlarida yangi axborot texnologiyalari yordamida o'zlarining integratsiyalashgan kurslarini yaratish imkoniyatiga ega bo'ladilar [6].

I.Ya. Zlotnikova, kelajakdagi o'qituvchi-darslikchi axborot kompetentligini shakllantirishni "Matematika va informatika", "O'quv jarayonida axborot va kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish" kurslari hamda kelajakdagi o'qituvchining mutaxassisligiga qarab boshqa kurslar tizimi orqali amalga oshirish mumkinligini ta'kidlaydi [7].

O.G. Smolyannikov axborot kompetentligini shakllantirish uchun tabiiy muhit sifatida multimedia texnologiyalarini ko'rib chiqadi, va ularni shakllantirishning eng mos metodikasi sifatida faol o'qitish metodlarini, masalan, boshqariladigan kashfiyot usuli, "case-study" metodi, loyiha metodi va portfolio usulini tavsiya etadi. "Case-study" (case study) metodining ajralib turuvchi xususiyati, haqiqatda mavjud bo'lgan faktlarga asoslangan muammo vaziyatini yaratishdir. Case — bu nafaqat voqealarning haqiqatga yaqin tasviri, balki birlashgan axborot-kommunikatsion kompleks bo'lib, vaziyatni tushunishga, yechim hipotezasini ilgari surishga, yetishmayotgan ma'lumotni topishga, munozara o'tkazishga va nihoyat to'g'ri qaror qabul qilishga imkon beradi. Har qanday "case" vaziyatining bir nechta to'g'ri yechimi bo'ladi (faqat bitta to'g'ri yechim yo'q). "Case-study" metodiga asoslangan o'qitish, ma'lumotning yetishmasligi yoki ortiqcha bo'lishi sharoitida amalga oshiriladi [8].

Portfolio usuli o'quvchining turli faoliyat turlaridagi erishgan natijalarini hisobga olish imkonini beradi: ta'limiy, ijodiy, ijtimoiy, kommunikativ. "O'quvchining portfeli" – bu o'qituvchi tomonidan ishlab chiqilgan hujjatlar va o'quvchining mustaqil ishlaridan iborat to'plamdir. Bu o'quvchining o'zining kognitiv va ijodiy mehnatini o'z-o'zini baholash va o'z faoliyatini refleksiya qilish vositasidir [8].

Axborot kompetentligini shakllantirishda o'qitish vositalari sifatida an'anaviy va innovatsion usullar qo'llaniladi: multimedia (O.G. Smolyannikov [8]), telekommunikatsiya vositalari va Internet tarmog'i resurslari (A.M. Orobinskiy [9], I.Ya. Zlotnikova [10], O.N. Krylova, T.G. Galaktionova [11]), pedagogik dasturiy ta'minotlar (I.Ya. Zlotnikova [10]), umumiy maqsadli dasturlar, masalan, matn va grafik muharrirlar, elektron jadvallar, ma'lumotlar bazalari va boshqalar (L.B. Senkevič [], E.V. Dostovalova [47]).

Xulosa va takliflar. Yuqorida keltirilgan pedagogik shart-sharoitlarni yaratish, raqamli ta'lim talablariga javob beradigan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining axborot kompetensiyalarini shakllantirishga va kelajakdagi kasbiy faoliyatga samarali tayyorlashga zamin yaratadi. Ta'lim jarayonida o'qituvchining axborot texnologiyalaridan unumli foydalanishi o'qitish sifatini oshirishga, ijodiy salohiyatini rivojlantirishga va o'quvchilarni muvaffaqiyatli ijtimoiylashtirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8-oktyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-5847-son Farmoni

2. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений/ В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов; Под ред. В.А. Сластенина.- М.: Академия, 2002.- 576 с

3. Иванова Е.В. Информационная компетентность учителя в современной школе/ Е.В. Иванова// Развитие научного педагогического знания: проблемы, подходы, результаты: Сб. научн. ст. аспирантов/ Под ред. А.П. Тряпицшой [и др.]- СПб.: ПИИХ СПбГУ, 2003 - Вып. 1

4. Удалов С.Р. Подготовка будущего учителя к использованию средств информатизации и информационных технологий в педагогической деятельности/ С.Р. Удалов// Информатика и образование.- 2002.- IV» 12. С. 105-107

5. Герценовские чтения. В 2-х ч.- СПб.: РГПУ, 2000.- Ч.1.- С. 158-167 8. Алешина С.Л. Формирование информационной культуры учителя начальных классов: задачи и особенности программы подготовки [Электронный ресурс]/ С.Л. Алешина// Материалы научно-практической конференции «Информационная культура в контексте новой парадигмы образования: проблемы, поиски, решения».- Электрон, ст.- Режим доступа к ст.: <http://kem.classes.sibal.ru/Confer/Infomiik/intl/ALESHINA.DOC>

6. Зайцева О.Б. Формирование информационной компетентности будущих учителей средствами инновационных: Дис.... канд. пед. наук/ О.Б. Зайцева.- Армавир, 2002.-169 С

7. Смолянинова О.Г. Развитие методической системы формирования информационной и коммуникативной компетентности будущего учителя на основе мультимедиа-технологий: Дис.... доктора пед. наук/ О.Г. Смолянинова.- СПб., 2002.- 504 с

8. Оробинский А.М. Информационно-педагогическая компетентность преподавателя вуза: Дис. ... канд. пед. наук/ А.М. Оробинский.- Рост.н/Д., 2001.-172 с

9. Злотникова И.Я. Формирование информационной компетентности будущего учителя-предметника в педагогическом вузе/ И.Я. Злотникова// Педагогическая информатика.- 2004.- № 1.- С. 40-44

10. Крутецкий В.А. Психология обучения и воспитания школьников/ В.А. Крутецкий.- М.: Просвещение, 1976.- 303 с

11. Сенкевич Л.Б. Проектирование содержания и методики формирования ^ ' информационной компетентности будущего учителя математики [Электронный ресурс]/ Л.Б. Сенкевич// Третья Всероссийская научно практическая конференция-выставка «Единая образовательная информационная среда: проблемы и пути развития».- Электрон, ст.- Режим доступа к ст.: <http://ict.edu.ru/vconf/files/6799.doc>